

Mål C-6/22

Sammanfattning av begäran om förhandsavgörande enligt artikel 98.1 i domstolens rättegångsregler

Datum för ingivande:

4 januari 2022

Hänskjutande domstol

Sąd Rejonowy dla Warszawy-Woli w Warszawie, (Polen)

Datum för beslutet att begära förhandsavgörande:

19 maj 2021

Kärande:

M.B.

U.B.

M.B.

Svarande:

X. S.A

Saken i det nationella målet

Talan om betalning av belopp som erlagts till följd av fullgörande av ett avtal om hypotekslån som upptagits i polsk valuta och som indexerats till en utländsk valuta (CHF).

Syfte med och rättslig grund för begäran om förhandsavgörande

Tolkning av unionsrätten, särskilt artiklarna 3.1, 6.1, 7 och 8 b i rådets direktiv 93/13/EEG, artikel 19.3 b i FEU och artikel 267 FEUF.

Frågor som har hänskjutits för förhandsavgörande

a) Är det mot bakgrund av syftet med rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal, som är att skydda konsumenterna mot oskäliga villkor i avtal med näringsidkare, legitimt att göra en sådan tolkning som innebär att när ett avtal förklaras ogiltigt av en domstol som tillämpar bestämmelserna i direktivet, upphör tillämpningen av direktivet, och därmed skyddet för konsumenten, så att reglerna om återgång av prestationer för konsumenten och näringsidkaren måste sökas i den nationella obligationsrätt som är tillämplig på avvecklingen av det ogiltiga avtalet?

b) Om en domstol anser att ett villkor är oskäligt och att avtalet inte kan fortsätta att gälla efter det att villkoret har upphävts – i avsaknad av en överenskommelse mellan parterna om att fylla den uppkomna luckan med villkor som är förenliga med deras vilja och i avsaknad av dispositiva bestämmelser [som är direkt tillämpliga på avtalet i avsaknad av en överenskommelse mellan parterna] – ska nämnda domstol, mot bakgrund av artiklarna 6 och 7 i rådets direktiv 93/13/EEG, förklara avtalet ogiltigt enbart på grundval av konsumentens vilja då denne har begärt att domstolen ska förklara avtalet ogiltigt, eller ska domstolen på eget initiativ, utöver parternas yrkanden, pröva konsumentens ekonomiska situation för att avgöra om ett ogiltigförklarande av avtalet skulle få särskilt negativa konsekvenser för konsumenten?

c) Är det möjligt att tolka artikel 6 i direktiv 93/13 på så sätt att den nationella domstolen – om den kommer fram till att det skulle vara till särskild nackdel för konsumenten att ogiltigförklara avtalet och parterna, trots påtryckning, inte kan komma överens om hur avtalet ska fullgöras – i konsumentens objektiva intresse kan fylla den uppkomna luckan i avtalet efter det att de oskäliga klausulerna har ”avlägsnats” genom bestämmelser i nationell rätt som inte är dispositiva i den mening som avses i EU-domstolens dom i mål C-260/18, det vill säga som är direkt tillämpliga på luckan i avtalet, utan genom specifika bestämmelser i nationell rätt som endast kan ges en motsvarande eller analog tillämpning på avtalet i fråga och som återspeglar en gällande regel i nationell obligationsrätt?

Anförda gemenskapsrättsliga bestämmelser

Rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal (nedan kallat direktiv 93/13/EEG): skälen 6 och 13; artiklarna 1.2, 3.1, 6.1, 7.1 och 8b.1

Anförda nationella bestämmelser

Kodeks cywilny z dnia 23 kwietnia 1964 (civilrättslagen av den 23 april 1964) (konsoliderad version, Dz. U. 2020, punkt 1740).

Artikel 5

En person får inte utnyttja en rättighet på ett sätt som strider mot det sociala och ekonomiska syftet med rättigheten eller mot grundläggande samhällsnormer. En sådan handling eller underlåtenhet från rättighetsinnehavarens sida ska inte betraktas som utövande av en rättighet och åtnjuter inte rättsligt skydd.

Artikel 56

En rättshandling har inte enbart de där angivna verkningarna, utan även de verkningar som följer av lag, grundläggande samhällsnormer och sedvanor.

Artikel 58

§ 1. En rättshandling som strider mot lagen eller som har till syfte att kringgå lagen är ogiltig om inte annat föreskrivs i en tillämplig bestämmelse, bland annat som föreskriver att de bestämmelser i rättshandlingen som är ogiltiga ersätts av lämpliga bestämmelser i lagen.

§ 2. En rättshandling som strider mot grundläggande samhällsnormer är ogiltig.

§ 3. Om endast en del av rättshandlingen är ogiltig förblir rättshandlingen i kraft vad avser övriga delar, såvida det inte av omständigheterna framgår att rättshandlingen inte hade företagits utan de villkor som ansetts ogiltiga.

Artikel 385¹

§ 1. Villkor i ett konsumentavtal som inte har varit föremål för individuell förhandling är inte bindande för konsumenten om dennes rättigheter och skyldigheter enligt nämnda avtalsvillkor är utformade på ett sätt som strider mot god sed och allvarligt åsidosätter konsumentens intressen (oskäligen avtalsvillkor). Detta gäller inte för avtalsvillkor som avser parternas huvudsakliga prestationer, särskilt med avseende på pris eller vederlag, om de är tydligt formulerade.

§ 2. Om ett avtalsvillkor inte är bindande för konsumenten enligt 1 § ska avtalet förbli bindande i övrigt för parterna.

§ 3. Ett villkor i ett avtal som inte varit föremål för individuell förhandling är ett avtalsvillkor vars innehåll konsumenten inte haft något verkligt inflytande över. Detta gäller i synnerhet för avtalsvillkor som har hämtats från en avtalsmall som den andra avtalsparten har föreslagit för konsumenten.

§ 4. Den som åberopar ett villkor har bevisbördan för att detta har varit föremål för individuell förhandling.

Artikel 405

Den som utan rättslig grund erhåller en ekonomisk fördel till förfång för tredje man är skyldig att återbörda denna fördel som en naturaförmån, och, om detta inte är möjligt, att återbetala dess värde.

Artikel 406

Skyldigheten att återbära förmånen omfattar inte bara den direkt erhållna förmånen, utan även allt som, i händelse av avyttring, förlust eller skada, erhållits i stället för denna förmån eller som ersättning för skada.

Artikel 409

Skyldigheten att återbära en förmån eller att återbetala dess värde upphör om mottagaren av förmånen har använt eller förlorat den på ett sådant sätt att vederbörande inte längre är berikad, såvida denna person, genom att göra sig av med eller använda förmånen, borde ha räknat med att en skyldighet att återbära förmånen skulle uppkomma.

Artikel 410

§ 1. Bestämmelserna i föregående artiklar ska särskilt tillämpas på felaktigt utbetalda belopp.

§ 2. Ett belopp anses felaktigt utbetald om den som utförde betalningen inte hade någon skyldighet att överhuvudtaget utföra den eller inte hade någon skyldighet gentemot den person till vilken den utfördes, eller om grunden för att utföra betalningen har upphört eller det avsedda syftet med att utföra betalningen inte har uppnåtts, eller om rättshandling som föranledde att betalningen utfördes var ogiltig och den inte har blivit giltig efter det att betalningen utfördes.

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (lag av den 17 november 1964 om civilprocessen) (nedan kallad civilprocesslagen) (konsoliderad version, Dz. U. 2021, position 1805).

Artiklarna 227 och 321

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (lag av den 29 augusti 1997 om banker) (Dz. U. 1997 nr 140 position 939, med senare ändringar)(nedan kallad banklagen)

Artikel 69 (i den version som gällde när avtalet ingicks)

1. Genom låneavtalet åtar sig banken att under en i avtalet fastställd tid ställa det avtalade penningbeloppet till låntagarens förfogande för det angivna ändamålet, och låntagaren åtar sig att använda det på de villkor som anges i avtalet, att återbetala det utnyttjade lånet, jämte ränta, i form av avtalade amorteringar och att betala provision på det beviljade lånet.

2. Låneavtalet ska ingås skriftligen och ska särskilt ange följande:

- 1) Avtalsslutande parter.
- 2) Lånebelopp och lånevaluta.

- 3) Det ändamål för vilket lånet har beviljats.
- 4) Villkor och tidsfrister för återbetalning av lånet.
- 5) Låneränta och villkoren för ränteförändringar.
- 6) Säkerhet för återbetalningen av lånet.
- 7) Omfattningen av bankens rätt att kontrollera användningen och återbetalningen av lånet.
- 8) Tidsfrister och villkor för att ställa penningmedel till låntagarens förfogande.
- 9) Provisionens storlek, om det föreskrivs i avtalet,
- 10) Villkoren för ändring och uppsägning av avtalet.

Kortfattad redogörelse för de faktiska omständigheterna och förfarandet i det nationella målet

- 1 Den 4 juni 2007 ingick kärandena, i egenskap av konsumenter, ett hypotekslånsavtal med svarandebanken till ett belopp av 339 881,92 zloty, indexerat till en utländsk valuta (CHF), för köp av en bostad. Kärandenas återbetalning av lånet, vilket löpte med ränta baserad på LIBOR-räntan, skulle göras i 360 månatliga delbetalningar och i polsk valuta.
- 2 I enlighet med avtalet fastställs beloppet för kärandenas betalningsskyldighet som det motsvarande värdet av den fastställda återbetalningen angiven i CHF. Beloppet i utländsk valuta låg till grund för fastställandet av låntagarens utestående skuld och för beräkning av ränta samt för avbetalningarnas storlek. Vid omvandlingen tillämpades den säljkurs för valutan som anges i den växelkursstabell som banken har tagit fram. Den växelkurs som låg till grund för avbetalningarna fastställdes av banken på ett oskäligt sätt, eftersom banken ensidigt kunde fastställa växelkursen, vilket innebar att banken ensidigt kunde forma kärandenas åtagande.

Parternas huvudargument vid den nationella domstolen

- 3 Kärandena grundar sin talan på påståendet att hypotekslåneavtalet innehöll oskäliga avtalsvillkor, vilka ska anses otillbörliga och inte bindande för parterna. Det av kärandena yrkade beloppet hade betalats utan rättslig grund, eftersom de avtalsvillkor som fastställer växelkursen för CHF utgör oskäliga avtalsvillkor och således är utan verkan. Avtalet kan därför inte fullgöras i detta avseende, vilket ligger till grund för slutsatsen att avtalsbestämmelsen om indexering av lånebeloppet också är ogiltig. Det yrkade beloppet utgår från en beräkning som om lånet hade beviljats i polsk valuta utan indexering, men till räntesatsen för ett

lån som är indexerat till en utländsk valuta. Kärandena har angett att de även godtar att den nationella domstolen kan förklara avtalet ogiltigt.

- 4 Kärandena ansåg att bestämmelserna i 9 § 2 och 10 § 3 i avtalet var oskäligen, eftersom de gav banken möjlighet att fritt fastställa växelkursen för indexeringsvalutan och inte angav några regler för fastställandet av växelkurserna, vilket innebär att banken ensidigt fastställde kärandenas förpliktelse. Om dessa avtalsklausuler förklaras otillåtna blir det omöjligt att fastställa valutakursen för indexeringsvalutan. Bestämmelserna om indexering av lånet bör därför strykas ur avtalet och kärandenas förfallna betalningsskyldighet bör fastställas utan bestämmelserna om indexering, vilket innebär att kärandena blir skyldiga att betala avbetalningar som om det var ett lån i PLN med ränta enligt LIBOR.
- 5 Kärandena har härvid angett att de godtar att den nationella domstolen med förbehåll ogiltigförklarar avtalet.
- 6 Enligt svarandens uppfattning omfattas ett sådant koncept med ett lån i zloty som är indexerat till en utländsk valuta av konceptet banklån och strider inte mot artikel 69 i banklagen. När det gäller kärandenas yrkande om att avtalet ska avvecklas på grundval av den räntesats som gäller för indexeringsvalutan, men som om lånet hade beviljats i polsk valuta utan indexering, har svaranden hävdade att detta skulle leda till ett avtal som är oförenligt med parternas avsikter och det står därmed i strid mot lagen. Svaranden tillbakavisar också den anklagelse som riktats mot svaranden om att avtalets bestämmelser är otillbörliga i den del som de föreskriver att valutaomräkning ska ske till den kurs som råder i svarandebanken, eftersom de växelkurser som banken tillämpade var marknadskurser.

Kortfattad redogörelse för skälen till att förhandsavgörande begärs

De frågor som har ställts i begäran om förhandsavgörande syftar till att fastställa det korrekta förfarande som den nationella domstolen ska följa vid tillämpningen av bestämmelserna i direktiv 93/13/EEG och de bestämmelser i polsk lag som genomför detta direktiv i den polska rättsordningen.

Begreppet låneavtal som är indexerat till en annan valuta än den polska förekom inte i den polska lagstiftningen förrän år 2011, i samband med ändringen av banklagen. Dessa bestämmelser i lagstiftningen begränsade sig till att införa en skyldighet att i avtalet införa detaljerade villkor för fastställande av den växelkurs som ligger till grund för beräkningen av lånebeloppet och kapital- och räntebetalningarna samt villkor för omräkningen till utbetalningsvalutan samt en möjlighet för låntagaren att återbetala lånet i utländsk valuta. Syftet med den så kallade indexeringen av lånebeloppet var att tillämpa den ränta som gällde för lån i indexeringsvalutan, vilken var betydligt lägre än räntan för lån i polsk valuta. Å andra sidan gjordes skuldbeloppet beroende av den valutakurs som gällde en viss dag.

När det gäller **den första frågan** så bygger det skyddssystem som inrättats genom direktiv 93/13/EEG enligt EU-domstolens fasta rättspraxis på antagandet att konsumenten är en svagare part än näringsidkaren, både när det gäller styrkeförhållandet i förhandlingarna och den informationsnivå som parterna besitter, vilket leder till att konsumenten godkänner de villkor som näringsidkaren har formulerat i förväg utan att ha något inflytande över deras innehåll (domar: C-484/08 och C-70/17).

EU-domstolen har också slagit fast att syftet med direktiv 93/13/EEG är att skydda konsumenten och återställa jämvikten mellan parterna genom att utesluta tillämpningen av avtalsvillkor som ansetts oskäligen, samtidigt som övriga avtalsvillkor i princip är giltiga (EU-domstolens domar C-96/16, C-94/17 och C-19/20).

EU-domstolen har i mål C-260/18 slagit fast att om ett avtal innehåller otillåtna avtalsvillkor, syftar inte direktivets bestämmelser till att låneavtalet ska förklaras ogiltigt, utan direktivet medger endast en sådan möjlighet. Om domstolen finner att omvandlingsklausulerna är oskäligen och inte bindande för parterna från början, samt att det är nödvändigt att fylla den uppkomna luckan i avtalet för att avtalet ska kunna fortsätta att gälla på det sätt som parterna avsåg, kan luckan i avtalet följaktligen fyllas på ett sådant sätt att domen innehåller en överenskommelse mellan parterna om hur innehållet i avtalet ska ändras. Om ingen sådan överenskommelse nås kan den lucka som uppstår efter det att en del av avtalet har befunnits vara oskäligt fyllas ut av den nationella domstolen med dispositiva bestämmelser som har de egenskaper som specificeras i domen, det vill säga bestämmelser som är direkt tillämpliga på denna typ av avtal (som den nationella lagstiftaren har fastställt för detta ändamål), under förutsättning att det saknas avtalsbestämmelser med motsatt innehåll. Om det inte är möjligt att fylla ut avtalet på det sätt som anges ovan får den nationella domstolen förklara avtalet ogiltigt.

Eftersom det i polsk rätt – i enlighet med vad den hänskjutande domstolen har uppgett – inte finns några dispositiva bestämmelser som skulle kunna tillämpas direkt för att fylla luckan i avtalet återstår endast att ogiltigförklara avtalet. Det verkar därför som om verkningarna av en sådan ogiltigförklaring bör sökas i nationell rätt. I domen i mål C-349/18, där EU-domstolen prövade ett transportavtal och hänvisade till direktiv 93/13/EEG, ansåg EU-domstolen att konsekvenserna av ett sådant ogiltigförklarat rättsförhållande inte omfattas av direktivet, utan av den nationella lagstiftningen.

Den hänskjutande domstolen påpekar i detta sammanhang att reglerna i den nationella obligationsrätten syftar till att säkerställa att båda parter lika rättigheter bevaras. Verkningarna av ett sådant ogiltigt avtal enligt nationell rätt anges i reglerna om felaktiga betalningar och syftar inte till att fastställa lika stora förluster för båda parter. Behovet av att skydda den ena av parterna, nämligen konsumenten, beaktas således inte.

Tillämpningen av den nationella lagstiftningens regler skulle innebära att direktivets så kallade avskräckande effekt (artikel 7 i direktivet) inte skulle tillämpas, eftersom bestämmelserna i den nationella lagstiftningen inte innehåller några sanktioner som kan tillämpas av en domstol som beslutar i ett enskilt fall där en konsument hävdar att vissa avtalsvillkor är oskäliga.

När det gäller **den andra frågan**, anser den hänskjutande domstolen – om den första frågan besvaras jakande – att det är nödvändigt att klargöra hur denna domstol ska agera i förfaranden på grundval av direktiv 93/13/EEG.

EU-domstolen påpekade i domarna i målen C-70/17 och C-269/19 att en ogiltigförklaring av avtalet medför samma konsekvenser som om det utestående lånebeloppet blir omedelbart verkställbart, vilket kan överstiga konsumentens ekonomiska förmåga. En sådan situation kan uppstå om konsumenten har små eller inga besparingar och om värdet på den köpta fastigheten har ökat.

I domen i mål C-19/20 påpekade EU-domstolen att en ogiltigförklaring av ett avtal inte kan vara beroende av en uttrycklig begäran från konsumenten, utan bör vara resultatet av att den nationella domstolen objektivt tillämpar de kriterier som fastställts i nationell rätt. De tillämpliga processreglerna enligt polsk lag föreskriver att ett beslut ska fattas inom ramen för kändens yrkanden och svarandens påståenden. De ger inte den nationella domstolen möjlighet att undersöka faktiska omständigheter som inte har åberopats av någon av parterna. Den fråga som ska avgöras är huruvida den nationella domstolen, efter att ha informerat konsumenten om konsekvenserna av avtalets ogiltigförklaring, ska agera utifrån vad parterna har anfört och enbart bedöma de framställda bevisuppgifterna, eller, huruvida den nationella domstolen, för att objektivt kunna avgöra om en ogiltigförklaring av avtalet inte kommer att utsätta konsumenten för särskilt negativa konsekvenser, själv kan fastställa konsumentens ekonomiska situation.

Den tredje frågan avser ett klargörande av huruvida det följer av artikel 6.1 i direktiv 93/13/EEG, för det fall en nationell domstol med hänsyn till kriterierna i artiklarna 3 och 5 i detta direktiv finner att ett villkor i ett avtal mellan en konsument och en näringsidkare, mot bakgrund av de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet, inte uppfyller kraven på god tro, balans och öppenhet, och därmed utgör ett oskäligt avtalsvillkor och således är ogiltigt enligt lag, att den nationella domstolen inte har befogenhet att komplettera avtalet genom att ändra detta villkor (domar: C-618/10, C-26/13, C-70/17).

I domen i mål C-125/18 fann EU-domstolen att om den nationella domstolen kunde ändra innehållet i oskäliga villkor i ett avtal skulle en sådan befogenhet kunna äventyra det långsiktiga målet som eftersträvas med artikel 7 i direktiv 93/13/EEG. En sådan befogenhet skulle bidra till att undanröja den avskräckande effekt som det innebär för näringsidkare att sådana oskäliga villkor inte kan tillämpas mot konsumenter, eftersom de skulle fortsätta att uppmuntras att tillämpa dessa villkor i vetskap om att även om de skulle ogiltigförklaras kan

avtalet ändå kompletteras av den nationella domstolen i den utsträckning som krävs för att säkerställa att de berörda näringsidkarnas intressen därmed beaktas.

I domen i mål C-260/18 förklarade domstolen att i undantagsfall kan en lucka i ett avtal som uppstått genom att ett oskäligt avtalsvillkor förklarats ogiltigt ersättas av dispositiva bestämmelser som fastställts av den nationella lagstiftaren för de ifrågavarande avtalen i syfte att bevara jämvikten mellan avtalsparternas rättigheter och skyldigheter, och att det endast är sådana bestämmelser som omfattas av en skälighetspresumtion.

Den hänskjutande domstolen påpekar att sådana bestämmelser, som skulle kunna tillämpas direkt på avtalet, inte finns i det polska rättssystemet.

I nämnda dom angav domstolen att artikel 6 i direktiv 93/13/EEG utgör hinder för att luckan i avtalet fylls enbart på grundval av allmänna nationella bestämmelser som föreskriver att de verkningar som anges i en rättshandling ska kompletteras av verkningar som följer av principer om skälighet eller etablerad sedvänja.

I sin dom av den 25 november 2020 i mål C-269/19, fann domstolen att när den nationella domstolen anser att det aktuella avtalet enligt avtalsrätten rättsligt sett inte kan bestå efter det att de oskäliga villkoren i fråga har upphävts och det inte finns någon dispositiv bestämmelse i nationell rätt, när konsumenten inte har uttryckt sin vilja att behålla de oskäliga villkoren och en ogiltigförklaring av avtalet skulle medföra att konsumenten drabbas av särskilt negativa konsekvenser, fordrar det system för konsumentskydd som inrättats genom direktiv 93/13/EEG att den nationella domstolen, för att återställa en verklig jämvikt mellan avtalsparternas ömsesidiga rättigheter och skyldigheter, ska vidta alla åtgärder som är nödvändiga, med fullt beaktande av nationell rätt, för att skydda konsumenten från de särskilt negativa konsekvenser som ett upphävande av låneavtalet skulle kunna medföra (punkt 41).

Den hänskjutande domstolen önskar att EU-domstolen ska klargöra den korrekta tolkningen av direktiv 93/13/EEG i en situation där det inte är möjligt att uppnå båda målen. Ett klargörande önskas av vilket av målen i direktivet som ska anses viktigast, det vill säga antingen skyddet av konsumenten, inklusive skyddet mot de negativa konsekvenserna av att avtalet ogiltigförklaras, eller uppnåendet av en avskräckande effekt för näringsidkaren, det vill säga en så kallad sanktion, som förhindrar att avtalet fullgörs genom bestämmelser i nationell rätt som inte är dispositiva i den mening som domstolen har gett detta begrepp i domen i mål C-260/18.